

Плетньова О. Ю.,

Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКОВОЇ ПРОЗИ В СЕРЕДИНІ ХХ СТ.

У статті зроблено спробу дослідити розвиток української казкової прози ХХ ст. на творчості таких відомих українських письменників – казкарів, як Оксана Іваненко, Наталія Забіла, Всеволод Нестайко та багатьох інших.

Ключові слова: казка, фольклор, тематика, образ, герой, жанр.

В статье делается попытка исследовать развитие украинской сказочной прозы ХХ века на творчестве таких известных украинских писателей – сказочников как Оксана Иваненко, Наталья Забила, Всеволод Нестайко и многих других.

Ключевые слова: сказка, фольклор, тематика, образ, герой, жанр.

In this article the author tries to study the development of the Ukrainian fairy-tale prose of the XX th century on the works of such famous writers and tale tellers as Oksana Ivanenko, Natalja Zabyla, Vsevolod Nestaiko and so on.

Key words: tale, folklore, themes, character, genre.

Напередодні Другої Світової війни казкова проза нараховувала значну кількість творів різних жанрів, які сприяли розвитку літературного процесу і збагачували по – своєму скарбницю дитячої літератури. Настрої суму, подекуди розпачу, казкарка О. Іваненко передала, наприклад, написавши “Казку про маленького Піка та його батьків” (1947 р.). Проникливо звучала думка проти горе матері – чижихи, що залишилась одна з дітьми, а таких сімей, розбитих війною, були тисячі.

У перші повоєнні роки у видавництві “Молодь” були видані казки Н. Забіли “Чарівна хустинка” (1946 р.), п’єси – казки у співавторстві з М. Пригарою “Наш театр” (1947 р.), казка “Зайчатко та їжак”. Збірка поетичних переспівів народних казок “Під дубом зеленим” (1952 р.); твори О. Іваненко – “Бурулька” (1946 р.), “Казка про маленького Піка та його батьків” (1947 р.), повість – казка “Куди літав журавлик” (1947 р.), “Дубок” (1950 р.); повість – казка П. Козланюка “Мандрівники” (1946 р.). Було перевидано казку П. Тичини “Дударик” (1950 р.) тощо. З фронтів Другої Світової війни прийшли в літературу такі письменники та поети, як: П. Воронько (“Казка про Суховія”, “Казки про Чугайстра” тощо), І. Нехода (“Казки моїх братів”). Слід зауважити, що саме І. Нехода здійснив першу спробу узагальнити фольклорні здобутки народів світу, дібравши їх у збірку “Казки моїх братів”. Працюючи над віршованими переспівами казок багатьох народів, І. Нехода досконало оволодів мистецтвом передавати розмовну прозову мову віршованою мовою. Створюючи діалогічну форму висловлення думки, автор влучно передає різні відтінки й інтонації мови персонажів казок, розкриває характер створених ним героїв, розповідає про звичаї та національний колорит того чи іншого народу. Не можна не зважити й на те, що в казках І. Неходи та й в інших авторів помітні дидактизм, класовість у зображенні казкового і реального світу. Зі щедрої талантами Полтавщини у 20-і рр. прийшов у літературу Олександр Донченко. Починав він з віршованих казок, оповідань для найменших – “Півень у звіринці”, “Туки – бан – барабан”, “Страхопуд”, “Золоте яечко” тощо. Казкові прийоми, елементи вигадки сприяють глибшому окресленню характерів, також розкривається майстерність у використанні різноманітних прийомів і засобів зображення. Вдало використані традиційні риси тварин, зокрема півня, який любить покрасуватися перед іншими. Загалом, у віршованих казках вищезазначених авторів прославляється честь і дружба, взаємопідтримка і взаємодопомога, засуджується кар’єризм, зловживання владою й силою.

У 50-60-70-і рр. ХХ ст. увага до літературної казки посилюється. Успішно пробують свої сили в цьому жанрі М. Стельмах, В. Нестайко, В. Малик, А. Шиян, І. Хоменко, В. Ладижець, Т. Коломієць. Якраз в 60-і рр. виступив з теоретичними статтями про казку, зокрема літературну, видатний педагог і учений В. Сухомлинський. І теоретичні погляди вченого на казку, і практичні результати, досягнуті ним у вихованні дітей на казках, такі вагомі, що необхідно про них сказати як про наукові засади казковознавства саме у педагогічній діяльності. З казкою пов’язував В. Сухомлинський розвиток фантазії у дітей, естетичних почуттів, оволодіння скарбами мови, виховання любові до рідної землі, батьків. Як зазначає Ю. Ярмиш, “Це була не лише письменська й усна пропаганда казки – народної та літературної, це була й організація в Павлівській середній школі на Кіровоградщині спеціальної “Кімнати казок”, у якій учні різного віку знайомилися з казками й казковими героями, вчилися фантазувати, самі складали казки” [2, с. 73]. В. Сухомлинський своєю творчістю і діяльністю заохочував до створення казок, упровадження їх в практичну діяльність у багатьох сферах суспільного життя. Що ж змусило відомого педагога, фронтовика пріоритет у навчанні та вихованні віддати казці? Перш за все, В. Сухомлинський не вбачав суперечностей між баченням реального предмета і створенням фантастичного образу в уяві дитини – цих двох щаблів розумової діяльності істоти, особистості. Він наполягав на тому, що дитина сприймає фантастичний казковий образ або й сама створює його як яскраву реальність. Зазвичай, саме емоційна наснаженість сприйняття будь – чого, зокрема дійсності в цілому, – це духовний заряд дитячої творчості. Так народжувалися казки, складені самими дітьми, а це – цілий світ, вірний шлях до розвитку мислення, здатності до співпереживань.

Чимало було створено пізнавальних казок про тварин, птахів, рослин. Серед них – казки Н. Забіли (“Зайчатко та їжак”, (1954 р.), “Скік – поскік”, (1958 р.); казки О. Іваненко (“Про бджілку “Медунку”, (1959р.), “Цвітарінь”, (1958 р.); В. Бичка (“П’ять казок”, (1970 р.), “Лісова перепустка”, (1971 р.); П. Воронько (“Чотири вітри”, (1952 р.); В. Івановича (“В білу сніговицю”, (1956 р.) та ін. У цей час набувають популярності літературні казки героїчного характеру, зокрема історично-конкретного, перетвореного на фантастичний. З’являються героїко-історичні казки В. Малика (“Журавлі – журавлики” (1957 р.), “Чарівний перстень” (1959 р.), “Червона троянда” (1963 р.), П. Воронька (“Казка про Суховія”). Оригінальні фантастично-пригодницькі казки були написані такими відо-

мими літературними діячами, як: В. Бичко – “Казка про мрію” (1954 р.), Б. Чалий – “Як Барвінок став героєм” (1966 р.), “Як Барвінок та Ромашка у вирій літали” (1968 р.), “Барвінок і Весна” (1971 р.), Д. Павличко – “Золоторогий олень” (1970 р.)

Як зазначає О. Прокопова, “літературна доля казки пов’язана з її своєрідним проникненням в різні літературні форми. Життя породжувало єднання реальної дійсності з фантастичністю, чарівністю, вимислом, без якого казкова проза існувати не може. Тож, взаємодія фольклорного і літературного жанрів – це природний процес, зумовлений перш за все об’єктивною логікою жанру літературної казки” [1, с. 22]. У жанрі віршованої казки працював у 60-і рр. В. Симоненко, який написав такі твори, як “Цар Плаксіє і Лоскотон”, “Казка про Дурила”. У них розглядається пекуча і наскрізна проблема для цих двох казок – проблема митця і влади. Так, наприклад, казка “Цар Плаксіє і Лоскотон” побудована на конфлікті між персонажами, винесеними в заголовок твору – царем Плаксієм та Лоскотоном. В. Симоненко торкається найбільшійої в ті часи проблеми існування морального незадоволення кращої частини суспільства діями влади, перспектив на майбутнє, у якому не проглядалися демократичні європейські засади. Авторів не байдуже, як буде жити і розвиватися народ у країні, де перестають сміятися діти, де панує рабський страх, приниження людської гідності. Через образ доброго Лоскотона В. Симоненко показує роль поета в суспільстві, його призначення – служити народові та суспільству в цілому. Поет підкреслює виховну силу поетичного слова, адже воно – наймогутніша зброя. Спорідненість з фольклорною чарівною казкою відчутна у казці В. Симоненка “Подорож у країну Навпаки”. Чудеса, незвичайні пригоди хлопчиків зображено цілком реалістично. Події у казці побудовані послідовно, наративний темп у казці – лінійний. Іншу відому віршовану казку В. Симоненка “Казка про Дурила” називають своєрідним духовним заповітом, тому що автор, розповідаючи про блудного сина, утверджує думку про необхідність духовного очищення через страждання та відчуття історичної пам’яті як необхідної умови повноцінного життя особистості.

Прозову літературну казку у період 70-х рр. ХХ ст. представляє відомий в Україні та й у Європі письменник В. Нестайко. Казки “В Країні Сонячних Зайчиків”, “Незнайомка з Країни Сонячних Зайчиків” та “В Країні Місячних Зайчиків” – це своєрідна трилогія про пригоди дітей та їх світосприймання чудесного, чарівного. Дія відбувається в країні Ластовинії, або в Зландії, чи то в Страхолюндії в залежності від частин трилогії. Друзі Валера і Вася живуть у звичайному мікрорайоні, а дівчинка Нуся з останньої частини трилогії жила з батьками на дачі в маленькому дерев’яному будиночку на березі річки Трубіж. Нібито реальні персонажі у повісті – казці В. Нестайка “Надзвичайні пригоди в лісовій школі” – їжачок Миколка Колючкін, зайчик Коська Ухін, педагоги і наставники – Таємниця Петрівна, Соня Солнцівна, Секрет Іванович. Кожен з них яскравий персонаж, цікавий своєрідними характерами та вчинками. Процес формування особистості розглядає автор через призму чарівних перетворень, чудодійних замовлянь тощо. Однак все підпорядковано загальнолюдським цінностям і моральним засадам. Тож очевидно, що творчість письменників, авторів літературних казок 60-70-х рр. ХХ ст. спрямована на розбудову жанру літературної казки в нових умовах і при нових підходах до соціальної дійсності. У літературних казках М. Стельмаха, Б. Чалого, В. Симоненка, В. Нестайка та інших виявляється безпосередній зв’язок з фольклорною основою, використання композиційно-стилістичних засобів народних казок. У той час у літературних казках ясно відчутні традиції слов’янської літературної казки й казкової прози письменників інших народів.

Інтерпретуючи фольклорні сюжети, письменники розвивають і водночас з нових позицій змальовують традиційні казкові образи. Характери відомих героїв у їхніх творах набувають нових рис, як це можемо спостерігати, порівнюючи образи Івана Голика в народній казці і в творах І. Манжури та Л. Первомайського, Івасика – Телесика в творах А. Шияна та Є. Фоміна та П. Тичини. Поява нових образів свідчить про розширення жанрових меж літературної казки. Вочевидь, їй це властиво значно більше, ніж традиційній фольклорній казці. Відомі казкарі, як: Н. Забіла, О. Іваненко, В. Бичко, П. Воронько, М. Стельмах, Б. Чалий, В. Малик, А. Шиян та Є. Фомін, В. Нестайко створювали віршовані казки, казкову прозу під впливом кращих європейських зразків творчості братів Грімм, В. Гауфа, С. Топеліуса, Ш. Перро, С. Лагерлеф та ін., але надавали своїм творам сучасного звучання й нового духовного спрямування, а також, безперечно, українського національного колориту. Заглиблюючись у психологію дитини, досконало знаючи психологію малят, казкарі відтворювали живий інтерес до природи, радісне світосприйняття, не затьмарене ще враженнями від навколишньої дійсності. У казках нашого сучасника В. Нестайка бринить дзвінками струнами безпосередність дитячого відчуття, жвавість взаєморозуміння, здатність спостерігати над собою та інколи навіть поглузувати з себе.

Тож, літературна казка середини ХХ ст. пройшла складний шлях розвитку. Переборовши в 20-і рр. ХХ ст. тимчасові труднощі, заповідяні позицією вульгарно-соціологічного трактування фольклору, українська літературна казка в подальші роки активно розвивалася. Її розвиткові сприяло теоретичне підґрунтя, створене І. Франком та його однодумцями В. Гнатюком, О. Роздольським, О. Нижанківським та вихованцем київської школи Антоновича – Драгоманова М. Грушевським. Було започатковане видання “Етнографічного збірника” (1895 р.) та “Матеріалів до української етнології” (1899 р.).

Література:

1. Прокопова О. Розвиток казкознавства в контексті фольклористики // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 9. – С. 22-25.

2. Яришич Ю. У світі казки : Літературно-критичний нарис. – К., 1975. – 144 с.